

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

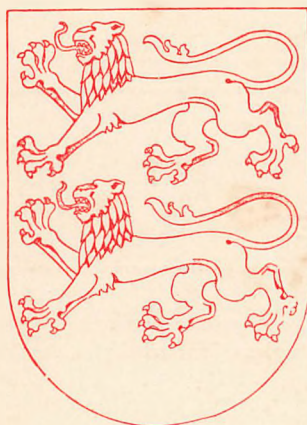
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

- August F. Schmidt:* Lars Birk, Sønderjyllands første Indre-Missionær.
Hans Thysen: En Skolestrid fra Skærbæk Sogn.
H. J. Krog: For 50 Aar siden paa Dalum Landbrugsskole.
J. Raben: Udpluk af Henrik P. Hansens Dagbog.

Køb dansk Arbejde!

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

Thisted
Andels-Svineslagteri

A/s Aarhus Dampmølle

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

A. W. MILLING

Aktieselskab
Østerbro 37 a Telf. 88 og 89
AALBORG

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/s
Vojens

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Idcal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskyllende).

Maskinfabriken Phønix Odense

A/s Sønderjydsk
Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Hans Jensens Eftf.
Trikotagefabrik

IKAST

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160
Vejen Telef. 3

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispertov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

Aktieselskabet
Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

*Landbostandens
Sparekasse*
Nykøbing F. Tlf. 197-1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet
STRUER BANK
STRUER

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

Graasten Bank A/S
Kontortid 9-12 & 2-4
Lørdag 9-1
GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet
*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10-3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

**Sparekassen
for Haderslev Byes Omegn**
Telefon 2133, 2 Linier.
Postgiro 8356.
HADERSLEV.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank A/S
Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂
HORSENS

ESBJERG BANK

Aktieselskab

Kongensgade 70

Esbjerg

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

HOLSTEBRO BANK A/S

Stiftet 1871.

**Den lollandske Landbo-
stands Sparekasse**
NAKSKOV Stiftet 1870
Indskudskapital ca. 61,0 Mil
Reserver ca. 3,8 Mill.
Kontorer i: Maribo - Birkerød -
Dannemarie - Stokkemarke.

Tønder Landmandsbank A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Aktieselskabet
Landbobanken i Skive
SALLING BANK
Kontortid: 9-12 og 2-5
Lørdag 9-2.
Telefon 700 . Skive.

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829

Telefon 2 og 502

Kontortid 10-12 og 14-17

Per Nielsen
Stenhuggeri

Gravmonumenter
Svanesgade 6
Telefon 963
Horsens

Aktieselskabet
N. Raackmann - Papirvarefabrik
HORSENS

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab
Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen
Aktieselskab
HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant
Bryggergaarden - Odense
Byens bedste Spisested

Skal man til og fra
Sønderjylland
benytter man
Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug
SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet
Dampmøllen Victoria
Odense

Aktieselskabet
Tapetfabriken „FIONA“
FAABORG

Thisted
Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER
KØBENHAVN F.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*Graasten
Teglværk*
GRAASTEN

Frøcontoret
(for undersøgt Markfrø)
(Grundlagt 1887)
KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol
Antager Frøavlere

Rio Radiatorer
Ribe Centralvarme-
Komfurer
Ribe Centralvarme-Kamin
Ribe Kakkelovne
Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi
Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Hede Nielsens Fabrikker A/S
Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

Midtjyllands Ægekspor
ved A. Tornvig-Jensen.
BRANDE Telefon 84 og 185
Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“
Tømmerhandel A/S
Aabenraa
Trælast - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

LARS BIRK

Sønderjyllands første Indre-Missionær

Af AUGUST F. SCHMIDT

Lars Laurits Birk, Sønderjyllands første Indremissionær, blev født i Skærup ved Vejle den 23. Februar 1832. Hans Fader var Skrædder Laurits Larsen Birk, som blev født 2. Februar 1803 og døde 26. Februar 1859. Moderen Ane Pedersdatter levede i Tiden 7. November 1803 — 17. Juli 1882.

Bedstefaderen havde været Degn i Smidstrup og tillige været Kirkesanger i Skærup. Han var fra Gaarden Birk ved Herning, og fra denne Gaard har Slægten faaet sit Navn. Bedstemoderen var fra Gelleruplund ved Herning. Her var Bedstefaderen Lærer, indtil han forflyttedes til Smidstrup ved Vejle. I dette Lærerhjem voksede flere Børn op, deriblandt Laurits, som i Modsætning til sine Søskende var lille af Vækst, hvorfor han skulde være Skrædder. Han kom i Lære i Fredericia, og efter Læretiden rejste han til København, hvor han kom i Huset hos sin Farbroder, Assessor Birck, der var Bedstefader til den senere saa kendte Nationaløkonom, Professor *Laurits V. Birck*, der var opnævnt efter samme Slægtning som Lars Birk.

Skrædderen Laurits Larsen Birk var i over 11 Aar i København, hvor han var Tilskærer. Efter de mange Aars Ophold i Hovedstaden søgte han tilbage til Hjemegnen, hvor han nedsatte sig i Skærup. Her giftede han sig med *Ane Marie Pedersdatter*, der var født paa Bøllundgaard i Give Sogn. Ægteparret boede først nogle Aar i Skærup, hvorefter det flyttede til Farre i Give Sogn. Herfra kom Birks til Nørskov Mark i Lindeballe Sogn, hvor de døde og ligger begravet. En Mindesten ses endnu paa Graven paa *Lindeballe* Kirkegaard Vest for Vejle.

Skrædder Laurits Birk huskes endnu af ældre Folk i Lindeballeegnen. Han omtales som »æ Silkeskrædder«, fordi han var en finere Haandværker end de fleste; han havde jo lært i København. Under

sit lange Ophold dér var han kommet i Forbindelse med Lægprædikanten *Ole Henrik Svane*. Dette Bekendtskab førte til en religiøs Opvækkelse. Da han senere fik sit eget Hjem, blev det præget af hans fromme Livssyn. Børnene voksede derfor op i et stærkt kristeligt betonet Hjem. Der blev efterhaanden en Børneflokk paa ialt 8 Søkende, men fire døde tidligt. Da der selvsagt var faa Penge i det børnerige Skrædderhjem, var der ikke andet for, end at Sønnen Lars Laurits skulde være Skrædder, i hvor nødtigt han vilde. Hans Hu stod til at blive Lærer, men det var der ikke Raad til. Han fik saa Uddannelse i Skrædderhaandværket.

Som Barn havde han — under Indtryk af sin stærkt religiøst prægede Opdragelse — besluttet at ville leve saaledes, at Gud kunde være tilfreds med ham, og den 17. November 1853 — da han var 21 Aar — var han den ene af fem unge Mænd, der enedes om, at de vilde arbejde for Guds Riges Sag.

I 1864 ægtede Lars Birk sin første Hustru, *Margrethe Madsen*, født paa Bøllundgaard i Give Sogn 21. Januar 1839, Datter af Gaardejer Mads Jacobsen og Hustru, Else Nielsdatter, Bøllund. Hun var langt ude beslægtet med Lars Birk, hvis Moder ogsaa var født paa Bøllundgaard. Da hun var en større Gaardmandsdatter, satte Familien sig imod Partiet, men det endte naturligvis med, at de blev gift. Kun kort fik de Lov at leve sammen. Margrethe Madsen døde i Farre 30. September 1865, 26 Aar gammel. Hun fulgte efter en lille Datter i Graven. —

Lars Birk var ved Siden af Skræddervirksomheden ogsaa Agerdyrker. Først havde han en Ejendom i Farre, siden købte han et Hedeareal paa Bindsbøl Mark i Lindeballe Sogn, opdyrkede Jorden og byggede Huse. Nu hedder Gaarden efter ham *Birkelund*.

Der var den Gang nogen Vækkelse i Lindeballeegnen. En Nabo til Lars Birk blev grundtvigsk Talsmand og rejste til Amerika. Det var *Chr. Utoft*. Lars Birk derimod holdt fast ved sin pietistiske Arv og begyndte saa smaat at arbejde i Missionens Tjeneste. Første Gang han talte ved et offentligt Møde, var ved en Forsamling, som nogle Baptister (Gendøbere) havde sammenkaldt til. Efter Mødet tog Birk Ordet og gendrev Baptisterne saaledes, at de maatte fortrække fra hans Sogn. Efter at denne Begyndelse var gjort, blev der tit sendt Bud efter Skrædderen fra Bindsbøl Mark. Han var ofte ude paa Husbesøg, talte ved Møder og drev mere og mere Missionærvirksomhed, men samtidig drev han sit Haandværk paa en ret omfattende Maade. En Tid havde han ikke mindre end 12 Lærlinge, og han holdt en Mestersvend, som kunde tage sig af Arbejdet paa Værkstedet, naar Birk var ude i Missionens Tjeneste eller var optaget af sin Landbrugsvirk-

somhed. Hidtil havde han kun rejst i det nordlige Jylland, men nu kom han ogsaa engang imellem ned til Landet Syd for Kongeaaen. Der kom en betydelig Vækkelse i indre-missionsk Retning i mange Egne dernede, navnlig i *Tyrstrup, Anslet, Fjelstrup, Knud og Vonsbæk*. Her holdt Birk talrige Møder, og efterhaanden blev han et kendt Navn indenfor den kirkelige Retning, han hørte til. I 1874 blev han endelig fast ansat i Indre-Missions Tjeneste og tog Bopæl i *Vonsild* ved Kolding.

Her boede han til 1877, da han flyttede til *Hvinderup* ved Christiansfeld. Her blev han kendt med sin anden Hustru, *Elsabe Schmidt*, hvis Hjem var i Hvinderup. Hendes Fader var indvandret fra Holland og var kommet til Christiansfeld som Arkitekt for at bygge Huse for Brødre-menigheden. I Hvinderup havde Birk sit Hjem i Tiden 1877-1907. Under sin begyndende Gerning i Sønderjylland kom han i Forbindelse med Hjulmand og Kommuneforstander *Chr. Holm* i *Stubbum*. Denne Mand ønskede Indre-Missions Arbejde udbredt i Sønderjylland. Han skrev saa til Baron von Oertzen i Hamborg (Udgiveren af et tysk indre-missionsk Blad) og foreslog ham at faa ansat en dansk-talende Indremissionær i Sønderjylland.

Baron von Oertzen drøftede Sagen med Vilhelm Beck, og efter forskellige Forhandlinger og Foranstaltninger blev Lars Birk i 1886 ansat som den første danske Indremissionær Syd for Kongeaaen. Han traadte ud af den danske Indremission, fik prøjsisk Statsborgerret i 1887 og virkede nu som Udsending for en »Kirkelig Forening for Indre-Mission i Nordslesvig« (oprettet 1887).

Birk maatte kun tale, hvor Sognepræsten tillod det. Han var udsat for Modstand fra Præster og Gendarmers Side. En Gendarm skulde overvære hans Møder, ved hvilke han ikke maatte falbyde Bøger eller tage Kollekt. Han satte igennem, at der sikredes Kredse i Sønderjylland sund kristelig Litteratur ved at knytte Forbindelse med »Siloam« i København. Birks Husbesøg blev modtaget med aabne Arme paa Vestkysten. Derimod kneb det med at komme ind i de store Gaarde paa Østkysten. Naar han beskedent gik til Køkkendøren og lod Pigen melde: »Æ Bogmand æ her med Bøger fra Indre Mission«, lod det tilbage: »Nej Tak, vi skal ingen Bøger have«. Siden lærte han at gaa til Hoveddøren og blev nu ofte pænt modtaget. »Værsgod, læg Tasken og Frakken og sid ned«.

Ved sin redelige og tiltalende Færd vandt Birk efterhaanden ikke ringe Indgang i Hjemmene, og i mange Kredse i Sønderjylland fik han en stærk paaskønnet Virksomhed. Han var en stout Skikkelse, hvis Forkyndelse var præget af Varme og Livsforstaaelse. I 1912 nedlagde

han sit Hverv og flyttede til *Mariahjemmet i Haderslev*. Her boede han, til han var over 90 Aar. Den gamle Dag blev lang for ham, han kunde ikke forstaa, at alle hans jævnaldrende gik bort før ham, og saa besluttede han at rejse til sin Hjemstavn, for, som han sagde, »at være sammen med mine Ungdomskammerater«. Han glemte, at de fleste af disse var døde.

Lars Birk tog Ophold paa *Tyregod Plejehjem*. Bestyrerinden her kendte han fra tidligere Tid. Den 6. Juni 1924 døde han her, 92 Aar gammel, og den 13. Juni blev han begravet paa *Ringgive Kirkegaard*.

Hans eneste Barn, en Datter, boede i Uhre i Ringgive Sogn. Det var vel derfor, han blev jordet her. Hun arvede hans efter Sigende ikke faa Pengemidler. Velstanden var vundet ved Ejendomshandler.

Om Lars Birks Virksomhed i Sønderjylland er der skrevet forskelligt. Saaledes i Hans Tonnesens »Nordslesvigsk Kirkeliv 1880-1920«, Louis Blauenfeldts »Indre Mission i Sønderjylland indtil 1919«, Indre Missions Almanak 1925, Hans Rosendals »Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland« II, Frederik Schrøder i »Dansk Udsyn« 1926 og valdemar Ammundsen i »Sønderjyllands Historie«, Bind V. I disse forskellige Fremstillinger er der imidlertid ingen nævneværdige biografiske Oplysninger om Lars Birk, og de, der forefindes, er ikke altid rigtige.

Nu har man imidlertid i nærværende Fremstilling faaet den rigtige Viden om Sønderjyllands første Indremissionærs Levnedsløb, bl. a. ved Hjælp fra Lindeballeegnens Historiker, Lærer *Rasmus Mortensen*. Dette skal ikke lades unævnt her, da man kan forstaa, at det maa have været en Mand, der er kendt med Lindeballeegnens Personalhistorie, der har kunnet levere Stof til Kundskab om Lars Birks Levned og Virksomhed, inden han begyndte den Gerning i Sønderjylland, som endnu erindres af mange med Glæde. Det er derfor nok værd en kort Stund at dvæle ved Mindet om Lars Birk og hans Indsats i den danske Kirkes Tjeneste i Sønderjylland i Fremmedherredømmets Tid.

EN SKOLESTRID FRA SKÆRBÆK SOGN

Af stud. theol. HANS THYSEN

Det er ikke store Ting, man ved om de forskellige Landsbyskoler fra omkring ved et Par Aarhundreder tilbage, og det er nærmest tilfældigt, man træffer noget Materiale, som kan oplyse Nutiden om Forholdene i svundne Tider. Noget af det bedste Stof i den Henseende er de forskellige Akter, som er bevaret om Skolestridigheder. Den Slags gamle Papirer kan ofte give Besked om mange Ting; om Befolkningens økonomiske Stilling, om Forholdet mellem Bonde og Myndighed, og vi faar at vide, hvem der dengang var bestemmende i Skolesager. Vi lærer derigennem de gamle, konservativt indstillede Bønder at kende, deres Sparsommelighed og deres Paaholdenhed for Eksempel med Hensyn til Lærerlønninger.

Et udmærket Eksempel paa en saadan Skolestrid har vi fra Øster Gasse i Skærbæk Sogn, hvor der i Aarene 1785-87 var visse Uoverensstemmelser mellem Bønderne og de øverste Myndigheder. — Der var efterhaanden kommet flere Klager til Skolens Tilsynsførende over de daarlige Forhold ved Skolen, og den tidligere Biskop i Ribe, Bloch, paaviste Aaret 1785 ved Haderslev Amtshus, at der ikke kunde holdes Skole, saa længe der ikke blev lavet en ny Foundation. Amtmanden, Hr. von Stemann i Haderslev, tog sig meget ivrigt af Sagen, underrettede sig om alle Omstændigheder, og efter forskellige Forhandlinger med de stedlige Skolemyndigheder, Provst Boysen i Arrild og Præsten i Skærbæk, udkastede han et Skolereglement. Dette Udkast fik Provstens Bifald og blev saa sendt til Pastor Beck i Skærbæk, for at han kunde lade de skoleinteresserede afgive Erklæring. Bønderne kunde ikke enes og gav intet Svar. Reglementet blev imidlertid udstedt den 17. December 1786. Det væsentligste i denne Skrivelse, som von Stemann da udsendte, var Punkt 3, hvor det fastsattes, hvad Læreren skulde have i Løn. Derfor nøjes jeg med at citere det:

3. Der tillægges Skolemesteren i Natural-Ydelser og rede Penge:
 - a. 3 Tønder Rug, 1 Tønde Byg til Malt og 1 Tønde Boghvede til Gryn, som leveres i Marts.
 - b. Fri Græsning til en Ko og tre Faar med deres Lam.
 - c. Til Foder to Læs Hø og to Læs Halm efter den kgl. Fourage Forordning; disse bliver leveret straks efter Høsten og i hvert Fald før November Maaned.

d. Til Fyring i Skolestuen og til privat Brug 8 Læs Tørv a Læs 600 Sk. ved Mikkelsdag.

e. I Skolepenge bliver der af hvert skolepligtigt Barn betalt, — hvad enten det besøger Skolen eller ej — hele Aaret igennem ugentlig 1½ Skilling.

Natural-Ydelserne bliver betalt af de skoleinteresserede efter Skatteansættelse, men Skolepengene af alle Forældre.

Hvis nogen holder Børnene hjemme, bliver de paa Herr Pastorens Anmeldelse tvunget til at sende dem hen gennem forskellige Tvangsmidler.

— — —

Men Spørgsmaalet var ikke dermed løst. Det var nødvendigt med en ny Skole. — I Marts 1787 besøgte Amtmanden selv Ø. Gasse og besaa det tidligere saakaldte Skolehus, samtidig skaffede han sig Oplysninger om Skolevæsenet i Nabobyen Vester Gasse, og han erfarede, at der slet ikke var nogen Skoleindretning her. Folk sendte dels Børnene til Ø. Gasse, dels til Skærbæk, eller ogsaa beholdt de dem hjemme. — Degn Fuglede i Skærbæk foreslog, at Øster- og Vester Gasse blev slaaet sammen og Skolen bygget midt imellem. Amtmanden spurgte Provst og Præst om deres Mening herom, og de var stemt for det. — Midt i Marts 1787 udsendte von Stemann følgende Skrivelse:

»Da i Anledning af det nye Skolereglement for Landsbyen Øster Gasse og Gaarden Kjeplund fra 17. December 1786 forskellige dels mundtlige Forestillinger og Spørgsmaal er naaet mig, bliver der herved givet samtlige skoleinteresserede i Ø. Gasse til Eftertanke og Efteragtelse til Kende.

1 o At den nye Skole-Indretning tager sin Begyndelse fra 1. April 1787.

2 do At alle Børn fra den Tid, da de har fyldt deres Alders 6 te Aar til det sidste Aar før deres Konfirmation skal besøge denne Skole.

3 tio At Skolepenge, fra nu af og til ændret Forordning, er at udrede for 1½ til 1 Skilling ugentlig, men af alle skolepligtige Børn, selv om de heller ikke lige skulde besøge Skolen i en eller flere Uger.

4 to Med anden Indretning af Skolehuset er der indtil videre og saa længe Anstand at tage, til det bliver bekendtgjort, om ikke Landsbyen Wester Gasse og Gaardkrog til bedste for deres egne Børn og til Lettelse for alle skoleinteresserede skal lægges til denne Skole og i saa Fald andre Dispositioner at forvente.

5 to De til Skolemesteren bestemte faste Ydelser som Korn o. s. v. tager deres Begyndelse fra 1. April 1787, men bliver først leveret ham i de i 3 § i Reglementet bestemte Terminer.

6 to Til netop omtalte Fixis til Skolemesteren maa ogsaa Ejeren af Præstegaardens Annex i Ø. Gasse yde forholdsmæssigt Bidrag.

Denne Resolution tjener samtidig Sognefogden, der har at tilstille de interesserede den, som Forskrift.

Haderslev Amtshus, den 16. Martii 1787.

Stemann«.

Og Amtmanden indførte nu i Skolelærerens Bestalling af 7. April 1787, at han som Løn skulde nyde, hvad der var bestemt i Forordn. af 16. Marts 1787, men at han, naar Skoledistriktet blev forøget, skulde være skyldig at undervise den samlede Skoleungdom i Distriktet. Amtmanden stod saa netop i Begreb med at bestemme: at begge Landsbyer for Fremtiden skulde have een Biskole; at Skolebygningen skulde rejses midt mellem begge, og at de fastlagte Skolepenge skulde fordeles over begge Landsbyer og de samlede Skolebørn. — Men da skete der noget uventet, idet Øster Gasse-Bønder sendte Protest ind mod den nye Skoleindretning, og det forhindrede foreløbig Planen.

Klagernes Standpunkt var, at deres By kun laa $\frac{1}{8}$ Mil fra Skærbæk, hvor Hovedskolen var, og at de slet ikke havde længtes saa meget efter en Skoleforbedring, fordi det var overflødigt at forbedre meget paa det. — Og det nye Reglement vilde ruinere dem alle.

1. Den nye Skolebygning vilde koste mere end 800 Rigsdaler, Grunden dertil samt Græsning til 1 Ko og 3 Faar med Lam vilde ogsaa koste for meget. Hvis Skolemesteren vilde holde en Ko, saa kunde han til enhver Tid faa Græsning dertil for en billigere Pris.

2. Det var haardt, at de foruden Naturalleveringerne af Rug, Byg, Boghvede, Hø, Halm, Tørv skulde betale 1 Skilling ugentligt for hvert skolepligtigt Barn; tilmed skulde de sende deres 13 aarige Børn til Sogneskolen.

3. Valgretten blev taget fra hver af dem.

4. De kunde umuligt lade deres Børn gaa i Skole til Konfirmationen; Drengene maatte tidligt vænnes til Ploven og Pigerne til at kniple.

Deres Bøn gaar da ud paa,

1 at de i Betragtning af den nuværende Skolestue bliver befriet for at bygge nyt Skolehus og fri for den dertil liggende Græsning, da Bymarkerne alle er opdelt,

2. at de, som bidrager til Naturalleveringerne, bliver fri for at erlægge Skolepenge, men at det for de øvrige maa blive ved 1 Skilling ugentlig,

3. at de selv maa vælge Skolemesteren og bringe ham i Forslag, og

4. at de ikke maa være nødt til at holde Drengene i Skole bestan-

dig længere end ind i det 10de Aar og Pigerne ind i det 8de Aar; men fra den Tid kun at holde Drengene om Vinteren i Skole.

Amtmanden svarer, at hvad Klagerne siger om de store Omkostninger, er iøjnefaldende overdrevet, men de trænger til en ny Biskole. — Hr. von Stemann var i det hele taget meget ivrig efter at faa Sagen i Orden og gik derfor til Landets højeste Myndighed. Den 24. Juli 1787 kom der Svar fra selve Struensee, der da var Landets Førstemand, men han meddelte bare, at Skærbæk Sogn ikke hørte under ham, men under Bispen i Ribe.

I Tiden derefter fulgte der nogle alenlange Skrivelser frem og tilbage mellem Amtmanden og de Gasse-Bønder. Der kom en Række Udtalelser i Sagen, saaledes fra Provst Boysen og Sognefogden i Skærbæk. — Den 3. August 1787 kom der imidlertid fra den kgl. Overret en Erklæring om, at det nye Reglement var lavet i Overensstemmelse med de hidtidige, almene Grundsætninger, men den kan ikke dømme om, hvorvidt Naturalydelseerne svarer til Befolkningens Formue.

— Dermed blev de Gasse-Bønder nødt til i det væsentlige at give efter over for Nyordningen af deres Skole.

For 50 Aar siden paa DALUM LANDBRUGSSKOLE

Af H. J. KROG, Christiansfeld

Hen i 90'erne blev det mere og mere almindeligt, at de Unge her i Nordslesvig kom paa Skoler i Danmark. Nogle kom paa Efterskoler, andre paa Højskoler og andre igen paa Landbrugsskoler. Da jeg havde været paa Efterskolen i Hejls, mente vi, at jeg vel nok havde Betingelser for at kunne følge med ved Undervisningen paa en Landbrugsskole, og jeg blev da indmeldt paa Dalum i Efteraaret 1896. Paa Landbrugsskolerne saa man helst, at Eleverne havde været paa en Skole før, for at faa et bedre Udbytte af den udvidede Undervisning, man der bød paa.

Jørgen Petersen var dengang Førstelærer paa Dalum. Han havde et anset Navn som Skolemand, og flere her paa Egnen havde været paa Dalum og anbefalede Skolen.

Den 2. November 1896 kørte min Fader mig til Kokholm, hvorfra min Fætter Rasmus kørte mig videre til Kolding, og derfra tog jeg med Toget til Odense. Henvend Sekstiden om Aftenen holdt vi Elever, som havde truffet hinanden undervejs, vort Indtog paa Skolen. Vi var med til Hjalles St., der laa nærmest Dalum. Forventningsfulde og nysgerrige kiggede vi efter Skolen, der laa foran med tændte Lys i sine mange Vinduer. Et helt Komplex af Bygninger var der allerede

dengang; senere er der bleven mange flere. Vi blev selvfølgelig godt modtaget, fik noget at spise, fik vore Værelser anvist og fik Senge opredt og vort Tøj ordnet. Jeg husker, at jeg blev noget skuffet ved at komme til at bo paa et Værelse, hvor vi var ikke mindre end 9 Mand. Jeg prøvede paa at faa dette ændret, men det lod sig ikke gøre. Det var nok min egen Skyld ved Indmeldelsen, at der ikke var bemærket noget om dette Forhold. Jeg blev saamænd ogsaa godt tilfreds med Værelse og Kammeratskab. Vi var jo ikke Drengene mere. Dagen efter vor Ankomst bestilte vi ikke noget. Vi saa paa Omgivelserne, Skolestuer, Stalde og Lader og blev indskrevet i Skolens Protokol med alle vore Personalier o. s. v. Men den 4. November gik det saa løs med Undervisningen.

Skolens Lærere var Forstanderen *Jørgen Petersen*, den snart gamle Sønderjyde *Hans Appel*, *Niels Anton Hansen*, *Jacob Lange* og den unge *J. Clausager* ude fra Vestjylland. Denne sidste var paa Alder med mange af Eleverne, men Landbrugskandidat m. v. og havde altsaa faaet nogen Uddannelse. De andre Lærere boede i Nærheden af Skolen og havde Hus og Hjem. *Jacob Lange* var dog ikke gift, men havde sin Søster til at styre Huset.

Jørgen Petersen var en myndig, stout Mand, bred og kraftig af Bygning og havde en meget fin og anset Stilling indenfor det fynske Landbrugs Mænd paa den Tid, dygtig som Lærer i Husdyrbrug, der var hans specielle Fag. Han kom dog tilsyneladende for meget ud paa Grund af de mange Hverv, han havde, og var ikke altid godt oplagt i Skolen. Men under hans Ledelse var Skolen i en god Gænge, og naar hans stærke Basrøst lød, blev alt stille. Skejede nogen ud, skulde vedkommende nok faa en Besked der battede noget. Mange af Eleverne kendte ham, særlig de fra Fyn, hvor han selv var kendt overalt. Selv var han Sjællænder. Paa en Mindesten, der efter hans Død er rejst ved Skolen, staar hans Valgsprog. »Aldrig færdig, men altid paa Vej«. Dette karakteriserede i høj Grad hans Liv og Virke. — *Hans Appel* syntes vi Sønderjyder godt om. Der var noget hjemligt og hyggeligt ved ham, og han blev da ogsaa vor Ven og Vejleder. Han var, som al hans Slægt, en udmærket Mand og et godt Menneske, der helt stod paa den frie Skoles Grund. Hans Indstilling var udpræget grundtvigsk med et »Jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord« som Motto — Hvor kunde han være morsom og spøgefuld i Timerne, endda i korte knappe Ord. Hans Appels Fag var Kemi, og dette var for de fleste den rene Latin. Der kunde jo nok trænges til en lille Opmuntring ind imellem, og en saadan forstod han at levere. Jeg holdt meget af *Hans Appel*, husker jeg. —

Niels Anton Hansens Fag var Jordbundslære og Landbrugshistorie. Emnet var godt og som alt jo nærmest Foredrag, men han var for alvorlig og tør, og var ikke videre yndet som Lærer.

Jacob E. Lange var en underlig Størrelse. Mange troede vist i Begyndelsen, han havde en Skrue løs. Han var Lærer i Fysik, Tegning og i Gymnastik for det ene af de to Hold Gymnaster. Paa mange Maader var han Idealist til Fingerspidserne, kunde gøre Nar af og kritisere alt og alle, som ingen anden. Under et Ophold i England var han ble-

ven greben af Georgismen. Hans Foredrag om dette samfundsrevolutionerende Parti var ildfulde og indeholdt skaanselsløse Angreb mod den bestaaende Samfundsordning; han gik stærkt op i dette Tema. Eleverne rystede dog paa Hovedet ad hans Udviklinger ang. dette Spørgsmaal, der blev ivrig drøftet og gav Anledning til lange Diskussioner. I alle sine Dage tilhørte Jacob Lange Retsstatspartiet eller Kommunismen. Jeg syntes, han passede daarligt som Lærer for en Flok Bønderkarle. I Fysik var han dog dygtig, og de mange Eksperimenter i dette Fag interesserede i høj Grad de videbegærlige Elever. Senere blev han Forstander for en Husmandsskole i Odense.

J. Clausager, Søn af Folketingsmanden ude fra Vestjylland, passede bedre ind i Rammen. Han havde bl. a. Zoologi med os og hen ad Foraaret Landmaaling ude paa Marken. Clausager var meget vellidt og Kammerat med mange af Eleverne. Der var et solidt og jævnt Præg over hans hele Optræden, som ikke kunde andet end vække Sympati.

Hvad sagde og tænkte nu Eleverne, der saadan set pludseligt var dumpet ind i denne Lærestalt med alle dens Lærere og al denne Lærdom, der daglig slog os i Møde? Ja, for de flestes Vedkommende tror jeg nok, at der kom en vis Afmagts- og Tomhedsfølelse over dem. Vi følte, at vi vidste kun saa lidt, og at vor Viden var saa lille, som vi aldrig havde tænkt os. Lange Foredrag hver Dag om Forhold og Ting, som vi aldrig endnu havde hørt om, og som langt overgik vor Forstand og gik langt ind i Præstens, som man siger. De fleste var jo kommen med det Forsæt at ville lære og tilegne sig noget, hvad vel da ogsaa lykkedes i Almindelighed. Skolen var jo baseret paa Frivillighed, saa for dem, der *vilde* lære noget, var der Tid og Lejlighed nok, ogsaa til Ekstratimer, som nogle fik privat om Aftenen. Der var ingen Eksaminer, der skulde tages. Kun en enkelt Overhøring i dette eller hint Fag var alt, hvad man forlangte. Her satte man dog en Ære i at kunne slippe fra denne paa en nogenlunde anstændig Maade. Ellers blev man til Grin for alle de 117 andre Tilhørere.

Da nogle Dage var gaaet, begyndte en ret fremtrædende Elev med det stolte Navn Olaf Rye Rosenberg at læse op om Aftenen i Foredragssalen. Jeg husker, han læste »En Vilie« af P. R. Møller. Det passede dog vist ikke rigtig J. Petersen, at Eleverne gav sig til at agere Oplæsere, for siden læste J. Lange eller en af de andre Lærere op en Gang ugentlig, eller der holdtes Foredrag om et eller andet aktuelt Emne. Hver Lørdag Aften blev der foranstaltet Diskussionsmøder, ledet af en af Eleverne, og her behandlede Tidens Spørgsmaal, ofte under vældig Applaus og Spektakel. Talere i Snesevis havde Ordet, og alle Landets Dialekter fra det ravjyske Vendelbomaal til det næsten uforstaaelige Bornholmske, lød her i skøn Forening. Paa disse Aftener vakte Oplæsning af en »Avis«, dvs. Bidrag, skrevet om et eller andet Skolen vedrørende, megen Munterhed. »Avisen« var ikke trykt, men bestod af en Cigarkasse, hvori de skrivelystne i Ugens Løb nedlagde deres ofte anonyme, men vittige og kritiske Aandsfostre.

Hen i November Maaned fik J. Lange, der var en alsidig Mand,

oprettet et Sangkor til Indøvelse af flerstemmige Sange. Her var jeg med. Jeg husker, vi lærte »Snart er Natten svunden« og »Till Østerland vil jag fara« blandt andre. Sang hørte ellers ikke med til Skolens Fag, saa dette var i vor Fritid. Men der blev ellers sunget meget, i Reglen til Indledning af hver Foredragstime.

Eleverne var fra alle Landets Egne. Sønderjyderne finder altid hinanden, saa det varede ikke længe, før vi seks, der var paa Skolen, kendte hinanden. Der var Johs. Fredslund fra Røddingegnen, Kr. Petersen fra Stenderup paa Sundeved, Andr. Krogh fra Sarup paa Als, min Ringhed og saa de to Brødre Peter og Oskar Lassen fra Strustrup i Angel. Denne danske Slægt Lassen fra Angel er jo siden bleven godt kendt. Peter var ældre, allerede den Gang over 30 Aar, med stort Skæg og et noget aparte Ydre. Vi troede i Førstningen, at han var en Slags Lærer paa Skolen. Hans Stilling og Væsen var da ogsaa noget anderledes end de flestes. Jeg husker, han holdt »Flensborg Avis«, som jeg saa gik over og læste paa hans Kammer. Begge Brødrene var meget begavede og meget ansete blandt Lærere og Elever, fordi de var saa langt sydfra og dog var *Danske*. Nogle Aar efter besøgte jeg Peter Lassen paa Slægtsgaarden nede i Angel. Hans Fader, Henrik Lassen, var da endnu Mand paa Gaarden. Som en af de gamle Patriarker og med Kalot paa Hovedet sad han for Bordenden og styrede Samtalen. Han var vist en prægtig Mand. Baade han og Peter Lassen er nu døde og borte, men de var til det sidste trofaste Forkæmpere for Sydslesvigs Danskhed. Peter Lassen har besøgt mig flere Gange. Sidst han var her, det var i 1937, gjorde Bitterheden og Skuffelsen over Udelukkelsen i 1920 sig endnu stærkt gældende. Atter og atter kom han tilbage til Grænsespørgsmaalet og til Spørgsmaalet om Skylden for Afgørelsen i 1920. Jeg syntes, der var noget sygeligt ved hans Udviklinger i den Retning, hvad der maaske ogsaa var. Han døde ikke saa længe efter.

Naa, men tilbage til Dalum. Til Odense var der fra Skolen kun 2—3 km, og vi kom der ofte. Vi var nogle Stykker engang til Guds-tjeneste i St. Knuds Kirke, hvad vi da ogsaa var i Dalum. Engang hørte jeg derinde Frimenighedspræst R. Thomsen fra Haderslev holde Foredrag. Det var paa de Tider, da man lukkede Frimenighedskirkerne hernede. Vi var ogsaa til Udstilling og Teater derinde, saa hver Søndag var der stor Udvandring til Odense. Vi syntes, det var en køn By, hvad den jo ogsaa er —. Lillejuleaftensdag fik vi Juleferie og skulde saa med det samme bese Sukkerfabrikken i Odense. Direktør Lerche derindefra havde Aftenen forud været paa Skolen og holdt Foredrag om Fabrikken m. v. Vi var altsaa noget orienterede og fik under god Vejledning hele Virksomheden at se. De fleste havde ikke før set noget lignende, og det vakte vor største Beundring.

Vi havde Sne og Vinter før Jul i 1896. I Odense løb man paa Skøjter længe før Jul, og da jeg Lillejuleaften kom til Christiansfeld, var mine Forældre der og hentede mig hjem til Stubbum i Kanen. Jeg var godt forfrossen, thi O. Fink og jeg havde af Mangel paa Plads i Dagvognen ligget eller siddet ovenpaa denne den to Mil lange Vej fra Kolding til Christiansfeld. Julen hjemme gik hurtigt. Der var mange

Julegilder og Sammenkomster, men snart maatte man afsted igen for at optage Studierne paa Skolen. Jeg husker, at Skolen foranstaltede et Nytaarsbal for Eleverne. Disse maatte saa indbyde Slægtninge og Paarørende hjemmefra, selvfølgelig helst kvindelige, til Gildet. Det blev nærmest Fynboer, som kom, men Herrerne var i stort Flertal paa Grund af os 118 Elever. Engang var vi nogle Stykker med Toget ned til Ryslinge Højskole, hvor vi havde Bekendte. Det var Kr. Fink og Peter Bøgh fra Stubbum, som jeg kendte. Vi spiste til Middag sammen med deres Elever, blev storartet modtaget og havde en god og fornøjelig Søndag. Paa Hjemvejen til Stationen besaa vi Herregaarden Tojstrup, der med sine lange Længer saa meget imponerende ud. Henimod Foraaret var vi ogsaa ude at besøge nogle Gaarde, hvor man havde gode Besætninger af det røde fynske Kvæg, saaledes i Over Holluf og flere Steder. Dette skete med Tog og til Fods, og alle Eleverne var med. Af Cykler var der endnu ikke mange den Gang. En anden Gang besaa vi Papirfabrikken i Dalum.

Ja, det var en indholdsrig Vinter. Vi saa og hørte meget, der mindes den Dag i Dag, og som man da ogsaa har haft Gavn af gennem Livet. Den 1. April rejste en Del af Eleverne, der skulde i Pladser eller være Soldat. Saatiden var inde, og Solen varmede dejligt, da vi rejste hjem. Nu gjaldt det om at praktisere den megen Lærdom, vi havde faaet, ude i Livet, ude i Praksis. Naa, noget hænger der jo altid ved, ellers saa det ogsaa galt ud.

I Aaret 1900, da der var Landmandsforsamling i Odense, var jeg paa Dalum i Besøg. Der var da allerede sket store Forandringer og bygget adskillige nye Bygninger. Senere er der bygget endnu meget mere, og Skolen er nu en hel lille By med sine mange Bygninger. I 1922 besøgte jeg Dalum igen. Vi var da et Jubilæumshold af Foreningen »Dalum Lærlinge«, der var indbudt til et Besøg efter 25 Aars Forløb. Dette blev noget af en Skuffelse. Alt var fremmed og nyt for os, undtagen den nu ganske hvidhaarede *Hans Appel*, som dog ikke kunde huske de Hundreder af Elever fra de mange Aars Gerning paa Skolen. Vi maatte betale, hvad vi nød, og selv Eleverne var efter de mange Aar kommet paa Afstand af hinanden, ja var blevet fremmede for hinanden.

Derefter gik jeg ud af Foreningen »Dalum Lærlinge«.

Udpluk af Henrik P. Hansens Dagbog Trovshøjgaard 1870

Af J. RABEN

Henrik P. Hansen, født paa Nørremølle den 21. Marts 1843, ejede Trovshøjgaard, hvor han døde den 18. April 1916. Trovshøjgaard ligger paa Dybbøl Mark et Par hundrede Meter vest for den danske Skanse III, den senere prøjsiske Skanse XI. Ligesom i 1864¹⁾, har han gjort Optegnelser i 1870. Her gives et Udpluk af hans Dagbog om det, hvad der berører den tysk-franske Krig, om Besættelsen af Sønderborg og de nyopførte prøjsiske Skanser paa Dybbøl, fra 17. Juli til 10. December 1870:

Juli

17. Christen drog i Dag til Danmark. Vi fik 3 Læs Tøj bort til Broder Christen. Hans Kolsen rejste i Aften til Danmark. De rejser bort alle, som er militærpligtige.
18. Vi fik idag 2 Læs Tøj bort²⁾; om Aftenen var vi samlede i Kroen om at mønstre Heste til Militæret.
19. Om Eftermiddagen til Nybøl med Hestene; de blev fri.
20. Igen borte med 1 Læs Tøj. Vi er tilsagte at tage imod Skansearbejdere til Indkvartering; der kom ingen idag.
21. Til Sønderborg om Formiddagen. Jeg vilde have mit Korn paa Marken forsikret mod Krigsskade, men fik ingen Besked. Vi skulde have vore Bygninger takseret. Taksatorerne kom ikke idag. — De kom dog mod Aften; de takserede Bygningerne til 5570 Thaler.
22. Fritz igen ude at rydde Gærder, han kom igen og blev fri.
23. Idag skød Prøjserne de første skarpe Skud fra Skanserne, jeg ved ikke om det var Prøveskydning eller efter et Skib, som krydser derude.
24. Der er idag ikke mødt faa ved Militæret i Sønderborg.
25. Straks om Morgenen var jeg til Sønderborg for at spørge om vi skulde køre Kornet hjem. — Der var en Officer her at se Kvartieret efter. I Sønderborg venter de stærkt, at de skal blive angrebne i Nat.
26. Vi havde en bange Nat, uagtet der slet intet skete. Johan var med at rydde Hegn. Jacob var til Nørremølle med et Læs Tøj. Indkvartering, vel en fjorten Mand med en Fændrik.

¹⁾ Sønderj. Aarb. 1941, S. 130—145.

²⁾ En Del af Indboet blev bragt i Sikkerhed paa Nørremølle.

27. Idag fik vi flere i Indkvartering, saa vi nu har omtrent 30 Mand.
I Dagene fra 27. Juli — 3. August er der Tale om Krigskørsel, Markarbejde o. a.

August

3. Vi fik idag mere Indkvartering, saa at vi nu har godt 50 Mand.
5. Jeg var til Sønderborg. Prøjerne skal have vundet en Sejr igaar, men dog med stort Tab. I Aften fik vi to mere i Kvarter.
6. Indkvarteringen havde Vognen efter Træ hos Philipsens.
7. Søndag. Johan var til Sønderborg efter Tøj for Fændriken.
17. Johan kom i Foer til Sønderborg efter Proviant til det Kompagni, der laa hos os.
18. Det hedder, at igaar, efter mange Nederlag, har Franskmændene slaaet dygtigt fra sig i en 12 Timers Ild.
19. »Monarkerne«³⁾ har idag ryddet Hegnet mellem de nederste Lykker og de øverste Lykker.
24. Vi har kunnet se to franske Skibe ved Kajnæs i Eftermiddag. Militæret er saare uroligt i Sønderborg.
25. Vi begyndte at køre Hvede ind, Soldaterne hjalp lidt.
30. Jeg erholdt idag følgende sympathetiske Brev til Afskrivning af en Soldat. Han sagde: »gut soll es sein!«
(Det er et saakaldt »Himmelbrev«, som Henrik Hansen har afskrevet i Dagbogen).

September

1. Jeg var til Smøl efter Plaget. Prøjerne holdt et slemt Sviregilde i det nederste Vognhus inat.
2. Idag var de her at taksere den Skade, som Monarkerne har anrettet paa Græsmarkerne ved Rydningen af Hegnene. Der blev takseret til Tab paa Kløver, i Trovslykke 2 Thlr. 15 Sg., paa Tab i Græs i Lykken 10 Thlr. og Tab paa Græs i Bækkum 6 Thlr., i alt 18 Thlr. 15 Sg.
3. I de sidste Dage er den ene Sejseretterretning for Prøjerne kommen efter den anden; men idag kom den største; idet de har taget hele Mac Mahons Arme tilfange med samt Kejser Napoleon og m. m. Jeg var til Sønderborg om Eftermiddagen. Der var stor Al-larm, idet man ventede Franskmændene. Alle Soldater var ud-blæste, og Folkene var saare urolige.
4. Søndag. Det var en rigtig Søndag fra Begyndelsen af. Da jeg kom hjem fra Sønderborg i Aftes mærkede jeg nok, at Prøjerne var drukne, de fleste af dem, hvilket tiltog henad Aftenen, saa at

³⁾ Skansearbejderne.

de havde holdt et slet Hus den hele Nat. De havde slaaet Vinduet i Stykker i et nederste Vognhus, hvor de vistnok ogsaa sloges indbyrdes. Underofficeren vilde holde Styr, men kunde ikke. Dog det gik lykkeligt af, uagtet de havde Lys i alle Rum, ja endog gik med det klare Lys fra det ene Rum til det andet. Jeg var oppe flere Gange, at se efter dem. — — Soldaterne var rolige i Aften.

5. I Eftermiddag i Krigskørsel. Jeg maatte holde to Timer hos Philipsens, da der blev blæst Allarm.
6. Jeg mente, de øvrige Hegn skulde blive staaende, men imorges kom der et Kompagni Soldater og gav sig i Færd med at rydde.
7. De er her igen i Dag at rydde Hegn.
8. De rydder igen mellem mig og Anders i Dag.
9. Jeg fik imorges Brev fra Pastor Bülow. Han var helt modløs og havde Troen opgivet paa vor Genforening med Danmark. Dog dette Haab vil vi endnu ikke opgive, men stole paa, at saalænge der er Lov og Tro paa Liv, er der ogsaa Haab. Vor gode Gud kan snart forandre det igen.
10. Jeg har skrevet til Pastor Bülow idag.
13. Om Aftenen kom to Officerer. De vilde have Ellehugstet afhugget.
14. Om Aftenen havde Soldaterne Dans i Køkkenet til Kl. 10.
16. En Sadler af vor Indkvartering lod et Vindue istandsætte, som Soldaterne havde slaaet i Stykker den 4. September. Han vilde, jeg skulde betale det, men det vilde jeg ikke.

Idag kom der Vogne fra Byen og røvede os Brændsel bort fra vore Gærder. Ligeledes var der 5 Vogne og hentede Elletræ fra Gruen. Disse 5 Vogne kom igen om Eftermiddagen, saa de fik 10 Læs den Dag. Det kom over til Engelshøj.

17. De hentede igen af Elletræet og fik 11 Læs. Jeg talte bl. a. med en Pioner ved 9. Pionerbataillon, — derpaa var jeg i Sønderborg hos Landraaden ang. Bortkørslen af Træet m. m., men han var ikke rigtig god.
23. Imorges rejste det 25. Regiment til Frankrig.
26. I Eftermiddags hentede Militæret igen 16 Læs ved Gruen, saa at de nu har hentet 36 Læs.
27. De har igen hentet 10 Læs Træ ved Gruen idag.
28. Idag blev Indkvarteringen omkvarteret. Vore kom i den øverste Ende af Dybbøl og vi fik igen en Underofficer og 8 Mand fra »Sneien«.

Oktober

1. Om Eftermiddagen var jeg og Moder til Nørremølle efter Tøj, nemlig Kakkelovnen og Køkkenskabet.

14. Tre Mand af vor Indkvartering er kommen bort, Underofficeren kom op paa Møllen, to Menige kom til Sønderborg.
15. Om Eftermiddagen kørte vi Sten over i Skanse XI.
16. Vi kørte igen Sten i Skansen.
19. Vi kørte alle Sten til Skansen, 22 Læs.
20. Om Eftermiddagen kørte Karlen de sidste Sten, og fik 14 Læs. Ialt har vi kørt 72 Læs.
27. Jeg var med Stenhugger Thomsen ovre i Skanse XI og fik Stenene maalt op, som jeg havde leveret.
29. Jeg kørte Sand til Skanse X.
31. Idag blev Soldaterne omkvarteret. Vi fik igen 7 Mand, 6 Menige og en Underofficer.

November

4. Jeg var idag hos Jørgen Markussen om en Kakkelovn til Indkvarteringen.
9. Jeg var til Frydendal, at vælge Valgmænd til Rigsdagsvalget.
11. Igaar kom to Kompagnier bort til Frankrig.
16. Idag til Graasten, for at vælge til den nordtyske Rigsdag.

December

10. Til Nørremølle, vi fik Kommoden og noget Tøj med hjem.

Aktieselskabet
Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

NAKSKOV
SKIBSVÆRFT
NAKSKOV DANMARK

Bornholms Maskinfabrik, Rønne
Jernstøberi, Maskinfabrik, Bygningsstøbegods

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

A/s De forenede Kalkværker

Torp pr. Thisted

Telefon 25

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

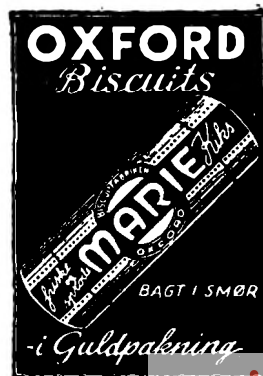
Reserveret
„B“

Andelsselskabet
De forenede Mejerier
Aarhus

Morsø Textilfabrik A/S
Telefon 575 (2 Linier)
Nykøbing Mors

N. P. Hansen & Co.
Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Carl M. Cohr's
Sølvvarefabriker
Aktieselskab
Fredericia

BRUUN & SØRENSEN A/SKgl. Hofleverandør
grundlagt 1893**INGENIØRFORRETNING**

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS
Kannikegade 18
Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364KØBENHAVN
Niels Ebbesensvej 20
Tlf. C. 5036**DANSK MASKINOPLAG** $\frac{A}{S}$

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Snoghøj *Gymnastik-
højskole*
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.**Jydsk Grundejerkreditforening****Herning.**Udlaan: $\frac{1}{4}$ 1946: 232.521.300 Kr.Reserver: $\frac{1}{4}$ 1946: 11.019.281 Kr.**Harald Bo Bojesen**

Boghandel

A A B E N R A A

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

Ny jydsk Kjøbstad - Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

Kjøge
Andels-Svineslagteri

Køge

Frederikshavn
Mælkeforsyning**Ove Kofoed**

Engrosforretning

Telf. 189

NEXØ

 $\frac{A}{S}$ P. SCHOU & CO.

TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

**Bornholms
Andels-Hørfabrik**

A. m. b. A.

Tlf. 277 - Aakirkeby

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

Aktieselskabet

Køge Trævarefabrik

Køge

**Vojens
Andels-Svineslagteri**

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

Fredr. Bangs Eftflg.

Nykøbing Mors

„UNION“
Korn- og Foderstofimport A/S
Aabenraa**Dansk Nellikekultur**

A A B E N R A A

I. B. Bruun & Søn $\frac{A}{S}$

Nykøbing F.

Maskiner for Træindustrien.

Sønderborg

Andelsmejeri

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvaar 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksempl.**

Akcidenstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Viborg Stifts Folkeblad

Viborg

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik

Aktieselskab

RINGSTED

Roskilde Dagblad

Byens og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af København, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art. Telefon Roskilde 601 (2 Linier).

Jydske Tidende

Oplag:

Syd- og Sønderjyllands
største Blad

Hverdage ca. 21.000 Eksp.

Søndage ca. 23.300 Eksp.

Holbæk Amtstidende

Odsherreds Tidende

Enhver Bilist kender Holbæk Amts gode Veje — enhver
Annoncør kender den gode Vej til Kunderne i Holbæk Amt,
Telefon Holbæk 71

Telefon Nykøbing 7

Nalborg Stiftstidende

Nordjyllands største Dagblad

Jyllands Posten

Provinsens største Dagblad

KURANSTALLEN
V. STARCKE
OVERLÆGE
G.L. Skovridergaard
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF. 514
515

N. C. Mehlsen, Struer.

Fiskeexport & Røgeri.

Telegramadresse: Mehlsen — Telefon 2

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

LOLLANDS TIDENDE

Lollands største Dagblad
Hovedkontor i Nakskov
Filialkontor i Maribo og Rødby

Horsens Folkeblad

Byens og Egnens største Blad

Maribo Amtstidende

MARIBO

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Østsjællands Folkeblad

Køge

Oplag 11.000

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Vejen Trælasthanandel

Aktieselskab - Tlf. 47 - Vejen

Trælast - Byggematerialer
Støbegods

Kalundborg Folkeblad

Oplag godt 9000 Eksp.

Aktieselskabet

SIMON BRØND & CO.

Barnevognsfabrik

Vejen

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447

**Dansk
Eternit-Fabrik
A/S**

Telefon 4800

A A L B O R G

Aktieselskabet

Sæby Bank
SÆBY

**Sæby og Omegns
Sparekasse**

SÆBY

Reserveret

S. S. V.

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbane-
spor ledige til Udleje.

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom
Vesterbro 18 . Aalborg

Østvendsyssel Andelssvineslagteri

Sæby

Telefon 80 (3 Linier)

HOTEL SØNDERBORGHUS

Tscherning Hansen
Restauration Værelser
Selskabslokaler
Telefon 601 - 602 Sønderborg

Sorøgnens Andelssvineslagteri

SORØ

**Rødning
Andelsmejeri**

Aktieselskabet
Handels- og Landbrugsbanken

Silkeborg
Telf. 1024 (4 Linier)

**Graasten Husholdningsskole
m. Barneplejeafdeling**

5 Mdrs. Husholdningskursus
begynder 4. Maj og 4. Novbr.
Plan sendes.
Olga Reppien og Ebba Drewes.

O. M. Olsens Søn

William Olsen
SKOTØJS-MAGASIN
Største Specialforretning i
Slagelse. Grundlagt 1883
Slagelse - Telf. 499

MORSØ STØBEGODS.
AKTIESELSKABET
N. A. CHRISTENSEN & CO.
KONGELIG HOFLEVERANDØR
NYKØBING MORS

Aktieselskabet
Vejle Textilfabrik

Rødning Bank

Aktieselskab

Rødning

Rødning Tømmerhandel

Chr. J. Ravn
RØDDING

Askov Møbelsnedkeri

pr. Vejen.

SØREN OLESEN